

У зв'язку із цим, вивчення професійно-ціннісних орієнтирів професійно-педагогічної освіти з точки зору актуалізації аксіологічних орієнтирів, необхідно розглядати у якості найважливіших завдань сучасного педагогічного вузу.

1. Данилів М.А. Місце і роль ціннісних орієнтирів у системі світогляду: Автореф. дис. канд. філософ. наук. – М., 1993. – 16 с.
2. Комплексний підхід до удосконалення навчально-виховного процесу у ВУЗі. – Новосибірськ, 1985, 112 с.
3. Нові цінності освіти: тезаурус для вчителів і шкільних психологів /Під ред. Н.Крилової. – М.: Інститут педагогічних інновацій, 1995.
4. Сластьонін В. Антропологічний підхід у педагогічній освіті // Народна освіта. – 1994. – №9-10. – С. 124-127.
5. Enright M.J. Survey on the Characterization of Regional Clusters: Initial Results. Working Paper, Institute of Economic Policy and Business
6. Strategy: Competitiveness Program, University of Hong Kong, 2000. – С.15-16.
7. Friedrichs Y, Gummesson E. Hotel networks and social capital in destination // International Journal of Service Industry Management. – 2006. – Vol.17, N 1. – С. 58–75.

*The article presents the basic classification values, described the main ones.
Singled patterns becoming professional values in the field of education degree.
Formation of the hierarchy of professional value orientations of students.
Proved that teachers shape the future outlook of the younger generation.
The study vocational value orientations of particular importance.*

Therefore, analysis features professional value orientations of students of pedagogical universities consider essential.

Key words: *values, orientation, professional and value orientation.*

УДК 159. 943.8

ББК 88.835.2

Катерина Лисенко-Гелемб'юк

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ ВОЛЬОВОЇ РЕГУЛЯЦІЇ ЯК ОЗНАКИ СВІДОМОСТІ Й РОЗКРИТТЯ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

В статті проаналізовано поняття вольової регуляції, що розкриваються в процесах саморегуляції, самоуправління, самоорганізації, самоконтролю та самодетермінації, виокремлено їх основні особливості та відмінності.

Ключові слова: *саморегуляція, самоконтроль, самоуправління, самоорганізація, самодетермінація.*

Необхідність актуалізації проблеми вольової регуляції, передусім зумовлена досить жорсткими вимогами до особистості, її професійної діяльності та поведінки загалом, які висувають сучасні умови життя. Ми розглядаємо саморегуляцію особистості як важливу і необхідну ланку ефективної міжособистісної взаємодії, оскільки від рівня саморегуляції, на наш погляд, залежить гармонійний і конструктивний спосіб взаємодії особистості із оточуючим її середовищем у різних аспектах, водночас високий рівень розвитку регуляції виступає не менш важливим чинником інтраперсонального контакту. Розробка адекватної дослідницької стратегії і системи методичних процедур, стають можливими за умови чіткого окреслення предметного змісту досліджуваної реальності, а саме психологічного аналізу процесів вольової регуляції міжособистісної взаємодії студентів. Задля повноцінного розуміння означеної проблеми, доцільно розглянути її взаємозв'язки і співвідно-

шення із таким суміжними поняттями, як: “саморегуляція” “самоуправління”, “самоорганізація”, “самоконтроль”, “самодетермінація” тощо.

Мета повідомлення полягає у психологічному аналізі процесів вольової регуляції, їх специфічних впливів в умовах інтра та інтерперсональної взаємодії як ознаки свідомості людини.

Спираючись на визначення саморегуляції в психологічній енциклопедії [10, с. 314] – саморегуляція (лат. Regulare – впорядковувати) – це властивість усіх живих систем, яка забезпечує їх доцільне функціонування. Зі змісту визначення очевидним є те, що рівень її сформованості залежить від еволюційного розвитку організму, його організації і складності.

Психічна саморегуляція є одним із рівнів регуляції активності та управлінням активністю організму, яку спрямовано на відображення і моделювання довкілля. Загалом це відбувається в єдності її енергетичних, динамічних і змістовно – смислових аспектів. Отож, саморегуляція виступає здатністю людини керувати собою на основі сприймання й усвідомлення власних психічних станів і поведінки. Психологічна саморегуляція визначається як цілеспрямований вплив на зміни індивіда, мінливість усього комплексу його психофізіологічних функцій. Її необхідною передумовою постає формування особливих засобів контролю за діяльністю [1, с. 408].

Психологічна саморегуляція визначається як цілеспрямований вплив на зміни індивіда, мінливість усього комплексу його психофізіологічних функцій. Її необхідною передумовою постає формування особливих засобів контролю за діяльністю.

Схожим до наведеного є визначення О.М.Леонтьєва [6]. Він тлумачить психічну регуляцію як процес, за допомогою якого суб'єкт налагоджує і реалізує реальні зв'язки з предметним світом. У цьому контексті слушною, на наш погляд, є думка Д. А. Єршова. Учений наголошував, що саморегуляція – це передусім “... властивість особистості, що проявляється в здатності, по – перше, зберігати свою цілісність, єдність психічних проявів, рух до свідомо поставленої цілі, рівновага внутрішніх і зовнішніх сил і по – друге, цілеспрямовано змінюватись, розвивати своє “Я”, окремі риси, потреби та стиль поведінки” [3, с. 64].

Важливо відзначити, що попри чинні визначення, зміст поняття “саморегуляція” почасти вже уточнено. А саме, як саморегуляцію поведінки в контексті загальної вікової і педагогічної психології. Зокрема, В. С. Юркевич, вивчаючи природу означеного феномену, вважає, що саморегуляцію доцільно розглядати за “... функцію мозку, яка полягає в управлінні діями, станами й схильностями індивіда та є спрямованою на досягнення тактичних і стратегічних цілей поведінки...” [12]. Автором були виведені три основні характеристики ефективності регулювання:

- 1) здатність до правильної оцінки часу (“відчуття часу”);
- 2) здатність до тонкого дозування часу реакції;
- 3) стійкість часу реакції.

Із поданих трьох факторів, на думку В.С.Юркевич універсальним, є загальний показник стійкості, здатність до підтримки досягнутих параметрів реагування виражає певні стрижневі (корінні) формально – динамічні особливості нейродинаміки.

Таким чином, саморегуляцію більшість авторів розуміють як психічний процес, який забезпечує підтримку і управління активністю діяльності суб'єкта.

Отже, спираючись на визначення саморегуляції, запропоноване М.Й.Боришевським, розуміємо її як переважно усвідомлене, цілеспрямоване планування,

побудову й перетворення суб'єктом власних дій та вчинків відповідно до особистісно значущих потреб, мотивів і цілей. Згідно з поглядами вченого, саморегуляція є здатністю особистості усвідомлено планувати, будувати, діяти адекватно до обраної нею програми, принципів, норм та правил, останні ж виконують роль еталонів, взірців у процесі особистісної саморегуляції [2].

Для визначення сутності психологічного змісту поняття “саморегуляція”, суттєво розглянути його виокремлення з-поміж інших споріднених з ним понять. Зокрема: самоорганізацією, самодетермінацією, самоконтролем, самоуправлінням.

У процесі аналізу змісту поняття “самоорганізація” і його зв'язків із поняттями “саморегуляція” і “самоуправління” різні вчені по-різному їх трактують і співвідносять. Так, скажімо, О.Д.Ішков [5, с. 9–10], унаслідок вивчення зв'язків між компонентами самоорганізації й особистісних якостей студентів з їхньою успішністю в навчальній діяльності, спираючись на дані учених (Г.М.Бурденюк, І.С.Клецина., Н.М.Пейсахов, Ю.А.Цагареллі) вважає, що принципових розходжень між змістом наведених понять не виявлено.

Відповідно, у більшості випадків їх можна розглядати як синоніми. Вивчаючи стрижневі структурно-функціональні моделі процесу самоорганізації, учений доходить висновку, що найсуттєвіше впливає на успішність у навчанні рівень інтегрованості вольових зусиль з низкою функціональних компонентів процесу самоорганізації. А саме, цілепокладання, аналіз ситуації, планування, самоконтроль і корекція.

Таким чином, здебільшого в дослідженнях самоорганізація постає передумовою та індикатором успішності, оптимізації пізнавальної діяльності, чинником, що мобілізує особистість і застосовується в контексті мисленнєвої діяльності.

У нашому дослідженні ми розглядаємо самоорганізацію як інтегральну здатність особистості до автономної й самостійної діяльності, яка реалізується унаслідок усвідомлення особистісно значущих цінностей, цілей і перспектив саморозвитку за допомогою мобілізації власних зовнішніх та внутрішніх ресурсів. Відтак, спільні риси між поняттями “самоорганізація” та “саморегуляція” є очевидними: загальні закономірності саморегуляції реалізуються в індивідуальній формі, яка залежить від конкретних умов, характеристик нервової діяльності, від особистісних якостей суб'єкта, його звичок в організації своїх дій.

У тлумаченні співвідношення між поняттями “самоуправління” та “саморегуляція” нами виявлено певні розходження у поглядах учених. Скажімо, відносно вільно оперують наведеними поняттями К.О.Абульханова – Славська, Л.І.Божович, О.О.Конопкін, В.А.Ядов та інші.

Натомість Г.С.Никифоров зміст поняття “управління” розглядає як дещо ширше, аніж “регулювання”. По цьому він вказує, що управління спрямовує особистість до визначення предмета і засобів діяльності, в той час як саморегулювання виступає засобом виконання того, що людина для себе окреслила “намітила” [8]. Таким чином, процес управління покликаний втілити програму дій індивіда, розраховану на тривалішу перспективу, натомість механізми саморегуляції утримують комплекс дій та інших реакцій у межах такої програм. Г.С.Никифоров вказує, що психічне самоуправління і саморегулювання співвідносяться між собою як ціле і частина: управління включає в себе регулювання, проте не навпаки “... Перехід від самоуправління до саморегулювання – це перехід від задуму, ідеї до втілення їх в життя” [8, с. 19].

Подібне твердження пропонує Н.М.Пейсахов, під самоуправлінням він розуміє цілеспрямовану зміну, за допомогою якої людина самостійно ставить ціль

діяльності, управляє формами активності (спілкуванням, поведінкою, діяльністю і переживаннями), таким чином, самоуправління – творчий процес, пов'язаний із створенням нового, зіткненням з нетиповою ситуацією чи суперечністю, необхідністю постановки нових цілей, пошуком нових рішень і засобів їх досягнення. Саморегуляція, на думку, Н.М.Пейсахова, – це також зміни, проте такі, що здійснюються в межах існуючих правил, норм, стереотипів. Функція саморегуляції полягає в закріпленні набутого в процесі самоуправління досвіду. Відтак в такому тлумаченні, самоуправління і саморегуляція, виступають двома сторонами активності людини. Таку точку зору вчених, ми вважаємо цілком обґрунтованою [9].

В тлумаченні взаємозв'язку таких процесів як саморегуляція, самоуправління і самоконтроль, Г.С.Нікіфоров вказує, що самоконтроль є невід'ємним компонентом означених на всіх рівнях розгляду – від систем політичного, державного і економічного управління і регулювання і до окремої людини. Сьогодні самоконтроль в цілому тлумачиться як здатність людини контролювати власні дії і вчинки. По цьому В.І.Селіванов зазначає, що довільний самоконтроль при постійному функціонуванні зворотнього зв'язку включається у вольову регуляцію і без нього неможливо подолати зовнішні і внутрішні труднощі [11].

По відношенню до саморегуляції самоконтроль, на думку дослідника, відіграє другорядну роль, в тому розумінні, що попри своє надзвичайно важливе значення, він все-таки є лише одним із компонентів психічної саморегуляції і вся багатоманітність механізмів самоконтролю зосереджена в замкнутій (кільцевій) схемі саморегуляції. Таким чином самоконтроль не лише пронизує сферу психічних процесів, що лежать в основі саморегуляції, а й обов'язково входить в структуру особистості як суб'єкта саморегуляції [7, с. 20–21].

Однією із форм прояву вольового самоуправління і саморегуляції розглядає самоконтроль також Є.П.Ільїн. Свідомий самоконтроль, підкреслює учений, виконує функцію оцінки результатів співставлення і виявлення присутності чи відсутності неспівпадіння, а також корекції програми дій [4]. Цю точку зору поділяє Н.М.Пейсахов, помічаючи, що основна функція самоконтролю в системі управління і регуляції поведінки та діяльності особистості полягає в зборі інформації про те як проходить виконання плану в реальному спілкуванні, поведінці чи діяльності [9].

Ми підтримуємо точку зору дослідників і розглядатимемо самоконтроль компонентом саморегуляції і одним з провідних механізмів її повноцінного функціонування.

Для дослідження порушеної нами теми важливо також розглянути теорію самодетермінації Е.Десі та Р.Райан [10, с. 312]. Учені вважають самодетермінацією особистості здатність людини реалізувати свободу вибору у власній поведінці поза зовнішнім середовищем чи внутрішньоособистісними процесами. Унаслідок самодетермінації в процесі розвитку особистості змінюється спосіб регулювання поведінки від її цілковитої визначеності зовнішніми факторами до внутрішнього, автономного саморегулювання.

За результатами аналізу змісту поняття “самодетермінація” констатуємо його очевидний зв'язок із змістом поняття “саморегуляція”. Таким чином, їхнє основне призначення вбачаємо у створенні авторської позиції особистості, яка б насамперед віддзеркалювала її унікальність, стимулювала до вибору діяльності, втілювала

здібності та інтереси, створювала комфортні умови для її роботи, навчання і відпочинку.

В нашому дослідженні, саморегуляцію розглядаємо як умову успішного втілення особистісних, професійних дій, а також засіб розвитку активності, усвідомленості людиною власних творчих сил і потенційних можливостей.

Загалом здійснений теоретичний аналіз процесів вольової регуляції: саморегуляції, самоуправління, самоорганізація, самоконтроль, самодетермінація, дозволяє зробити наступні висновки:

1. Особистісна саморегуляція постає необхідною передумовою активної, свідомої і цілеспрямованої реалізації накопиченого досвіду під час вирішення різноманітних завдань життєдіяльності і досягнення продуктивності в їх реалізації.

2. Ключовими ознаками особистісної саморегуляції вважаємо здатність людини усвідомлено планувати, будувати, діяти адекватно до обраної нею програми, принципів, норм та правил.

3. Внаслідок виокремлення саморегуляції з-поміж суміжних з нею понять, показано, що самоуправління дещо ширша категорія, оскільки самоуправління спрямовує особистість до визначення предмета і засобів діяльності, в той час як саморегулювання виступає засобом виконання того, що людина для себе визначила чи обрала. Самоорганізацію, натомість, в більшості випадків можна розглядати як синонім саморегуляції, проте здебільшого це поняття використовується в дослідженнях, присвячених оптимізації пізнавальної діяльності. Самоконтроль, незважаючи на його визначальну роль у цілісному процесі здійснення саморегуляції, постає лише її і одним з провідних механізмів її повноцінного функціонування

4. В результаті співставлення понять “саморегуляція” і “самодетермінація”, констатуємо їх очевидний зв’язок і провідну роль у побудові індивідуальної стратегії поведінки і життєдіяльності загалом. Розглядаємо ці поняття як рівнозначні в означених процесах, проте не синонімічні.

Перспективами подальшого дослідження є розробка адекватної дослідницької стратегії і системи методичних процедур, спрямованих на доведення взаємозалежності і взаємообумовленості рівня процесів вольової регуляції і їх впливу на успішність різних видів діяльності та досягнення поставлених цілей і розв’язання завдань, розробки адекватної стратегії реалізації вищезначених феноменів.

1. Большая психологическая энциклопедия. – М.: Эксмо, 2007. – С. 408.
2. Боришевський М. Й. Психологічні механізми розвитку особистості // Педагогіка і психологія. –1996. – №3. – С. 26–33.
3. Ершов А.А. Взгляд психолога на активность человека. – М.: Наука, 1991. – 253 с.
4. Ильин Е.П. Психология воли. – СПб, 2000. – С. 74–79.
5. Ишков А. Д. Связь компонентов самоорганизации и личностных качеств студентов с успешностью в учебной деятельности: Автореф. дис... канд. психол. наук: МГУ им. М. В. Ломоносова. – М., 2004. – 23с.
6. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – М.: Мысль, 1965. – С. 75.
7. Никифоров Г.С. Теоретические вопросы самоконтроля // Психол. журнал. –1985. –Т.6. – №5. – С. 19–31.
8. Никифоров Г.С., Филимоненко Ю.И. Психологические аспекты регуляции состояния. –Л., 1986.
9. Пейсахов Н.М. Методика “Способность самоуправления” // Столяренко Л.Д. – Основы психологии. – Р-н-Д, 1997. – С. 529.
10. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М. Степанов. – К.: “Академвидав”, 2006.– С. 314.

11. Селиванов В.И. Избранные психологические произведения. – Рязань, 1992. – С. 227.
12. Юркевич В. С. Саморегуляция как фактор общей одаренности. – В кн.: Проблемы дифференциальной психологии. – М., 1972, – т. 7. – С. 233 – 249.

In the article the correlation and psychological substance of the such concepts as self – regulation, self – management, self – organization and self – determine is analysed. There are shown their special features and differences.

Key words: self – regulation, self – management, self – organization and self – determine.

УДК 373.61 : 373.211.24

ББК 74.1р

Маріанна Матішак

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОМЕНЕДЖМЕНТУ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДНЗ

У статті розглянуто сутність поняття “самоменеджмент” у сучасній літературі, з’ясовано його роль у професійному розвитку особистості майбутніх вихователів ДНЗ. Наголошується на необхідності формування у студентів навичок самоменеджменту задля професійного становлення і розвитку.

Ключові слова: самоменеджмент, навички самоуправління, професійний розвиток, майбутні вихователі ДНЗ.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство потребує конкурентоздатного фахівця, відкритого до інновацій, здатного швидко реагувати на зміни та самовдосконалюватися. Як свідчить аналіз тенденцій реформування освітньої системи в Україні, професійна підготовка майбутніх педагогів має відповідати новим соціально-економічним умовам розвитку суспільства. При цьому спостерігаються протиріччя між новими завданнями інноваційно орієнтованої освіти та неготовністю молодих вихователів дошкільних закладів до роботи у конкурентному середовищі і, відповідно, до самовдосконалення, саморозвитку, самореалізації, побудови власної кар’єри.

Зазначимо, що у структурі готовності до педагогічної діяльності важливе місце посідають управлінські якості майбутнього фахівця, які забезпечують його здатність організувати і координувати діяльність дитячого колективу задля досягнення освітніх цілей та сприяють розвитку ініціативності, самостійності, активності кожної дитини. Нові реалії педагогічної дійсності адекватно враховуються під час опанування студентами навичок педагогічного менеджменту та самоменеджменту. Майбутні педагоги ознайомлюються з теоретико-методологічними аспектами менеджменту в дошкільних навчальних закладах й удосконалюють уміння і навички ефективного використання сучасних технологій для управління навчально-виховним процесом. Засвоєння майбутніми педагогами навичок самоменеджменту сприяє раціональному управлінню професійною кар’єрою, творчому саморозвитку та самореалізації особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів до здійснення педагогічного менеджменту досліджується науковцями в різних аспектах: теоретико-методологічні основи менеджменту в освіті (В.Берека, Л.Даниленко, О.Зайченко, Л.Пермінова); психологічні основи ефективного менеджменту (О.Бондарчук, Л.Карамушка, Н.Коломінський, Є.Ходаківський); специфіка управління закладами дошкільної